

د گوري ژبې الفباء

ĉ=چ	ĵ=ج	ĥ=ت
o=و	ŋ=ن	š=ش
(ay=ئ)	ê=ي	u=ؤ
	á=ه	

Alphabet of Gawari Language

Prepared by: Assistant Professor Sharifullah Sanin

2021

ISBN 978-9936-661-17-2

9 789936 661172

د خپرندوی شریف الله سانین په زیار

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت
د علومو اکاډمي
د بشري علومو معاونیت
د ژبو او ادبیاتو مرکز
د وروڼو قومونو د ژبو او ادبیاتو انستیتوت

د گوري ژبي الفباء

۱۳۹۹ هـ . ش

د خپرندوی شریف الله سانډن په زیار

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم:

د گوري ژبې الفباء

مهتمم:

خېړندوی شريف الله سانېن

خېړندوی:

د علومو اکاډمي د اطلاعاتو او عامه اړيکو ریاست

تیراژ:

۵۰۰ ټوکه

چاپ ځای:

الهام نبي زاده مطبعه، کابل - افغانستان

چاپ کال:

۱۳۹۹ لمريز (۲۰۲۱م)

:ISBN

۹۷۸-۹۹۳۶-۶۶۱-۱۷-۲

د چاپ ټول حقوق د افغانستان له علومو اکاډمي سره خوندي دي.

د افغانستان د علومو اکاډمي د رئیس یادښت

د هر ملت د جوړښت بنسټیز توکي په هغه کې مېشت قومونه او ولسونه وي چې هر یو یې معمولاً په خپل منځ کې یوه ژبه، توکم او ځینې نور یووالی او له نورو سره له دغو اړخونو جلاوالی لري، خو د قومونو، ژبو، توکمونو او مذهب دغه بېلوالی د دوی د بېلتون لپاره نه، بلکې د یو بڼې د رنګارنګو ګلونو په شان د رنګونو د انځور، تناسب، ښکلا او ځلا لپاره وي او ټول په ګډه د ملت په ترکیب او ترتیب کې د یوې ښکلې او رنګینې گل ګډۍ بڼه غوره کوي.

افغانستان هم یو له هغو لرغونو او تاریخي ملتونو څخه دی چې له زمانو راهیسې په کې د پېړیو په پورېو کې بېلابېل قومونه د آسیا د لویې وچې په دې جغرافیوي خطه او قلمرو کې مېشت او د همدغو بېلابېلو ژبو ویونکو وروڼو قومونو سره په ګډه یو افغان ملت جوړ کړی دی.

د دې لرغوني هېواد په قومونو کې یو هم "ګور" دي چې د افغانستان په ختیځه برخه د کونړ ولایت په نارۍ او غازي آباد سیمو او د هغه په ګاونډ (پښتونخوا) د چترال سیمه کې استوګن دي. دوی د "ګوري" په نامه ځانګړې ژبه او د شفاهي او لیکلو ادبیاتو بډایه پانګه لري. د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبیاتو په مرکز کې له څو لسيزو راهیسې د وروڼو قومونو د ژبو او ادبیاتو انستیتوت شته چې پر پښتو او دري ژبو سربېره د نورو ډېرو ژبو، لکه: نورستاني، پشه یي، پامیري ژبو، بلوڅي، ګوري، اوزبیکي او ترکمني ژبو او ادبیاتو د څېړنو لپاره په دغو نومونو ځانګړې څانګې او انستیتوتونه هم لري. د دغو ژبو د څېړنو په لړ کې یې دمخه د نورستاني، بلوڅي، پشه یي او شغناني ژبو الفباوې چې د ځانګړو کمپسیونونو له خوا په بېلابېلو وختونو کې

ترتیب، تدوین او تصویب شوې وې، چاپ او خپرې کړې، د ترکمني او منجاني ژبو الفباوې چې هغه هم ټاکلو کمپسیونونو ترتیب، تصویب او تائید کړې، په نږدې راتلونکې کې به چاپ او خپرې شي. دا دی دا ځل د "گوري" ژبې الفباء، چې د یوه ځانگړي کمپسیون له خوا چې په ترکیب کې یې دغو ښاغلو: څېړنپوه دکتور خلیل الله اورمر، څېړنپوه شریف الله شریف، څېړنپوه مولاجان تڼیوال، څېړنپوه خیرمحمد حیدري او څېړنیار شریف الله سانېن برخه درلوده، ترتیب، تدوین او تصویب شوې، خپروي.

د علومو اکاډمۍ به د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت د فرهنگپالې کړنلارې او تگلارې په رڼا کې د ژبو او ادبیاتو مرکز په چوکاټ کې خپلو شته مادي او معنوي امکاناتو ته په کتنه او پاملرنه په هېواد کې د ویل کېدونکو ژبو د هر اړخیزې ودې او پرمختیا لپاره په پوره ژمنتیا علمي او عملي هلې ځلې کوي او په دې هیله ده چې له دې لارې هېواد او خلکو ته د خپل فرهنگ د بدایني لپاره د لا غوره علمي او فرهنگي خدمتونو د ترسره کولو جوگه شو.

په درنښت

څېړنپوه دکتور عبدالظاهر شکېب

د علومو اکاډمي رئیس

د گوري ژبې د الفباء جوړولو د کمپسيون نظر

زموږ گران او تاريخي هېواد افغانستان د آريايي ژبو ځانگو او آرتاټوبي دی چې همدغه آريايي ژبې له لرغونو زمانو راهيسې په دې تاريخي او وياړلي تاتوبي کې زيربډلې او په بېلا بېلو زماني پېرونو کې يې د خپل پرمختگ، ودې او تحول پړاوونه وهلي دي او د دې گران او تاريخي هېواد د لا بډايه او پياوړي فرهنگ په موخه يې نورې بېلا بېلې ژبې زېرولې دي چې همدغو ژبو د رنگينه گلونو د لرونکي بن په څېر د دې هېواد فرهنگ ته ښکلا، بډايه او پياوړتيا ور بخښلي ده.

زموږ د گران هېواد افغانستان په بېلا بېلو سيمو کې بېلا بېلې ژبې د خپلو ويونکو له لوري ويل کېږي چې يوه له دغو ژبو څخه گوري (Gawari) ژبه ده چې ځانگړی فرهنگ او خپلې ځانگړنې لري.

دغه ژبه د اندو- اروپايي سترې ژبکورنۍ د (آريک) ژبښاخ د (دارديک) ژبښانگې له مرکزي داردي ژبو څخه يوه پخوانۍ او تاريخي ژبه ده چې د خپلې ژبښانگې له اړوندو ژبو لکه نورستاني، پشه يي او ځينو نورو سره نږدې هر اړخيزې فونولوژيکي او مورفولوژيکي اړيکې او گډې فرهنگي ځانگړتياوې او اړيکې لري.

د دغو ژبو(نورستاني، پشه يي، گوري او د ځينو نورو داردي ژبو) ويونکي د الينيانو په نامه يادېږي چې د الينا د سترې او تاريخي قبيلې(قوم) يادونه په ويدي سرودونو کې د هغو لسو آريايي ټبرونو په جگړه کې شوې چې د ويدا د کتاب تر ليکلو(۱۴۰۰م.ز) کاله وړاندې د راوي(پنجاب) سيند پر غاړه شوې وه.

د گوري ژبې ويونکي له لرغونو زمانو راهيسې د دې لرغوني او تاريخي هېواد افغانستان په درنه او وياړلې غېږه کې د نورو وروڼو قومونو ترڅنگ په افغاني وياړ د ورورۍ او انسانيت په فضا کې په لوړو فرهنگي ځانگړنو او عنعناتو سره ژوند کوي چې تل يې د هېواد او ملي ارزښتونو په دفاع کې هلې ځلې، مبارزې او قربانۍ روښانه دي.

د گوري ژبې د ويونکو سيمه د اوس په پرتله پخوا ډېره پراخه وه چې د بېلابېلو عواملو له امله يې پراخه ساحه را تنگه شوې ده، خو اوس مهال د دې ژبې ويونکي پر پښتونخوا سربېره د هېواد په ختيځ او په ځانگړې ډول کونړ کې مېشت دي او سلگونه کورنۍ يې د هېواد په پلازمېنه کابل کې هم استوگن دي چې په خپله مورنۍ ژبه(گوري) خبرې کوي.

د دې ژبې د علمي او ادبي- فرهنگي هلو ځلو په برخه کې د هېواد پر بېلابېلو څېړونکو، پوهانو او ليکوالو سربېره ځينو

د گوري ژبې د الفباء جوړولو د کمېسيون نظر

بهرنيو پوهانو او ژبېپوهانو هم خپرنې او هلې ځلې ترسره کړې دي. که څه هم دغو بهرنيو خپرونکو او پوهانو د گوري ژبې په برخه کې لازم او پوره کار نه دی کړی، خو تر ډېره يې ارزښت په دې کې دی چې دغه ژبه يې د ژبپوهنې په ډگر کې نړيوالو ته ورپېژندلې ده.

د گوري ژبې په برخه کې تر دې دمه او پخپله پر گوري ژبه باندې له وروستيو څو لسيزو راهيسې د بېلابېلو خپرونکو او ليکوالو له لوري بېلابېل آثار او ليکنې چاپ او خپرې شوې چې د گوري ژبې د ادب او فرهنگ دغه لړۍ لا همداسې روانه ده. په گوري ژبه پر نورو دولتي خپرونو سربېره د افغانستان په علومو اکاډمۍ کې چې د هېواد په کچه يو لوړ او ستر علمي-خپرنيز مرکز دی، هم خپرنې او خپرونې ترسره کېږي.

د يوې ژبې په پياوړتيا، وده او پرمختگ کې علمي-خپرنيز او ادبي-فرهنگي کارونه، هلې ځلې او خپرونې ډېر اړين او بنسټيز رول لوبوي چې د همداسې علمي او فرهنگي هلو ځلو په پايله کې ژبه د هر اړخيزې پياوړتيا او پرمختگ پورې يو ته رسېږي او ژبې ته پر ژوندي ساتلو او پاتې کېدلو سربېره پياوړتيا او بډاينه وربخښي. له نېکه مرغه گوري ژبه هم د هېواد د هغو ژبو په کتار کې ده چې پر رسمي او نارسمي خپرونو سربېره يې د افغانستان د علومو اکاډمۍ په چوکاټ کې د ژبې، ادب او

فرهنگ په برخه کې علمي - څېړنيز کارونه او خپرونې ترسره کېږي.

دا چې د يوې ژبې د علمي - څېړنيزو، فرهنگي او ادبي کارونو او هلو ځلو لپاره لومړنۍ، اړين او بنسټيز گام د ژبې لپاره د يوې علمي او معياري الفباء شتون دی. د يوې علمي او معياري الفباء په شتون کې د ژبې په بېلابېلو برخو کې له علمي معيارونو سره برابرې څېړنې او ادبي - فرهنگي کارونه ترسره کېدای شي، نو ځکه د علمي او معياري الفباء شتون د يوې ژبې د هر اړخيزو علمي او فرهنگي هلو ځلو په برخه کې ډېر اړين او لومړنی بنسټ گڼل کېږي.

که څه هم گوري ژبې تر دې وړاندې خپله معموله الفباء درلوده او تر دې دمه يې ټول علمي - څېړنيز، ادبي او فرهنگي کارونه او خپرونې د هماغې الفباء پر بنسټ پر مخ وړل شوي، خو د هغې الفباء د ځينو نيمگړتياوو او گرافيمونو(تورو) د نه شتون له امله د دې ژبې ستونزې او غږونه نه شول اداء کولای چې په دې برخه کې د دې ژبې د علم او فرهنگ مينه وال او څېړونکي له ستونزو سره مخامخ وو، نو پر همدې بنسټ د افغانستان د علومو اکاډمۍ علمي غړي او د گوري ژبې او ادبياتو څېړونکي څېړنيار شريف الله سانين د گوري ژبې د څېړونکو او د علم او فرهنگ مينه والو په غوښتنه او د علمي

د گوري ژبې د الفباء جوړولو د کمېسيون نظر

معيارونو په نظر کې نيولو سره د ورونيو قومونو انستيتوت له لارې د مراتبو په سلسلې سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ د عمومي رياست لوړ مقام ته د گوري ژبې د معياري او رسمي الفباء جوړولو په موخه خپل غوښتنليک وړاندې کړ.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د رياست لوړ مقام د علمي قوانينو او مقرراتو پر بنسټ، نوموړی غوښتنليک د علومو اکاډمۍ علمي شورا ته وړاندې کړ. د علومو اکاډمۍ علمي شورا په ۱۳۹۶/۱۰/۱۲ نېټه د گوري ژبې د الفباء جوړولو لپاره پرېکړه وکړه چې د ژبو او ادبياتو مرکز دې د يادې ژبې لپاره د الفباء جوړولو په موخه کمېسيون ترتيب او جوړ کړي. پر همدې بنسټ د ژبو او ادبياتو مرکز د علومو اکاډمۍ د علمي شورا د پرېکړې پر بنسټ د ۱۳۹۶/۱۱/۲ نېټې د ۸۵۸/۸۵۷ گڼه ليک له مخې د علومو اکاډمۍ د رياست لوړ مقام ته لاندې پوهان هر يو:

۱- خېرنيوه دکتور خليل الله اورمړ

۲- خېرنيوه شريف الله شريف

۳- خېرنيوه مولاجان تنيوال

۴- خېرنيوه خيرمحمد حيدري

۵- خېرنيار شريف الله سانين

د کمپسيون د غړو په توگه وړاندیز کړل. د علومو اکاډمۍ د رياست لور مقام په ۱۳۹۶/۱۱/۳ نېټه پورته کمپسيون منظور او د بشري علومو د معاونيت تر نظر لاندې يې د کار د ترسره کولو لارښوونه وکړه.

کمپسيون د مقام په لارښوونه د گوري ژبې د الفباء د ترتيب او جوړولو په موخه خو پرله پسې جلسې جوړې کړې چې له ډېرو علمي بحثونو، غور او دقيقو پلټنو وروسته د دوه نيمو مياشتو په موده کې کمپسيون د لاندې علمي اصولو او معيارونو په نظر کې نيولو سره د گوري ژبې لپاره علمي او معياري الفباء جوړه کړه:

۱- کمپسيون د امکان تر بريده زيار او هڅه کړې ده چې وضعه شوي توري د دې ژبې د فونيمیکي جوړښت ټول غړونه انعکاس او انځور کړي.

۲- د گوري ژبې د دې الفباء په کارونه کې د ځوانو او راتلونکو نسلونو لپاره اسانتياوې د زماني پېرونو په نظر کې نيولو سره نيول شوې دي:

الف) د افغانستان ټول وگړي چې د زده کړې له نعمته برخمن دي، له عربي ليکدود سره له پخوا راهيسې اشنا دي.

د گوري ژبې د الفباء جوړولو د کمپسيون نظر

ب) د دغو ژبو ترمنځ غريزي اړيکې شته، نو پر همدې بنسټ کولای شي، له همدې الفبايي نظام څخه په اسانۍ سره گټه واخلي.

ج) دغه الفباء بايد د ټولو د منلو وړ وي او د نړيوالو معيارونو مطابق يې بايد د علمي کېدو او عملي کېدو د توازن عنعنه ساتلې وي.

۳- څرنگه چې گوري ژبه د اندو- اروپايي سترې او پراخې ژبکورنۍ د (آريک) ژبناخ د (دارديک) ژبناکې له مرکزي ژبو څخه ده، نو د دې ژبې د الفباء په جوړولو کې د داردي ژبو په ځانگړي ډول د گاونډيو ژبو (نورستاني او پشه يي) ژبنۍ ځانگړنې او مشترکات په نظر کې نيول شوي دي.

۴- د گوري ژبې الفباء د عربي ژبې د ليکدود پر بنسټ د څو تورو په زياتولو سره چې د گوري ژبې خپل غرونه اداء کوي، ترتيب او جوړه شوې ده.

۵- گوري ژبه د (۵۴) فونيمونو (غرونو) لرونکې ده چې د هر يوه فونيم لپاره يې د امکان تر بريده ځانگړې گرافيم يا توري ټاکل شوي دي.

۶- د گوري ژبې طرحه شوې او وضعه شوې الفباء د پښتو، دري او يا عربي الفباء نه ده، بلکې د گوري ژبې الفباء ده چې يواځې د هغې په ترتيب، جوړولو او رامنځته کولو کې د عربي

الفباء له تورو څخه چې په پښتو، دري او د افغانستان په نورو ژبو کې هم له هغې څخه استفاده شوې، کار اخیستل شوی دی.

۷- کمپسیون د امکان تر بریده زیار او هڅه کړې چې هر گرافیم یا توری یو غږ اداء کړي او برعکس یو غږ باید یو گرافیم (توری) ولري.

۸- له دې وضعه شوې رسمي الفباء څخه باید د گوري ژبې د درسي کتابونو په لیکلو او تألیف کې کار واخیستل شي.

۹- دغه الفباء د ټاکل شوي کمپسیون له پرېکړې وروسته معیاري او رسمي ده او هر څوک کولای شي، له دې الفباء څخه په خپلو لیکنو کې گټه واخلي.

۱۰- د دې اثر په پای کې په جدول کې ترتیب شوې الفباء د دې پرېکړې ضمیمه ده.

د کمپسیون غړي:

۱- څېړنپوه دکتور خلیل الله اورمړ

۲- څېړنپوه شریف الله شریف

۳- څېړنپوه مولاجان تڼیوال

۴- څېړنپوه خیرمحمد حیدري

۵- څېړنیار شریف الله سانین